

Dr. Öğr. Üyesi
Arzu TAŞCANManisa Celal Bayar Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
arzu.tascan@cbu.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5618-8901>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 28/04/2022 20/05/2022

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1110657>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Tanzimat Döneminde Üsküp ve Prizrin Sancaklarında Meydana Gelen Mera, Yaylak ve Kışlak Meseleleri

Rangelands, Yaylag and Kislak (Winter and Summer Grazing Lands) Issues Occurring in the Sanjaks of Skopje and Prizrin During the Tanzimat Period

Öz

Osmanlı Devleti'nde hayvancılık sektörünün yakından alakalı olduğu mera, yaylak ve kışlak arazileri büyük ve küçükbaş hayvanlar için doğal besin/yem kaynakların başında gelmektedir. Bu araziler Osmanlı'nın hem Anadolu ve hem de Rumeli coğrafyasında taşıdıkları hayati önem itibarıyla ekonomisi özellikle hayvancılığa dayalı köyler arasında zaman zaman bazı anlaşmazlıklara konu olmuştur. Bu çalışmada konu edildiğimiz Üsküp ve Prizrin'ndeki mera anlaşmazlıklarına dair tespit edilen belgelerde bazen bir veya birkaç köy halkının, bazen şahısların mahallinde çözüme kavuşturulamayan meseleleri devlet merkezine taşıdıkları, buradan haklarının teslim edilmesi için hüküm istedikleri görülmektedir. Rumeli Ahkâm Defterlerinde ve Başkanlık Osmanlı Arşivi'nin farklı fonlarında Üsküp ve Prizrin sancakları ile bu sancaklara bağlı kazalarda, Tanzimat döneminde mera, yaylak ve kışlaklar nedeniyle ortaya çıkmış olan problemlere dair veriler bu çalışmada ele alınacak, Arazi Kanunnamesi'nden önce bu meselelerin çözülmesi noktasında ne gibi kararlar alındığı kanunun maddeleri bağlamında değerlendirilecektir. Kanunnameden sonraki tarihlerde meydana gelen olaylarda ise kanunun mera ile ilgili maddelerinin uygulanıp uygulanmadığı belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Üsküp, Prizrin, Mera meseleleri, 1858 Tarihli Arazi Kanunu.

Abstract

Rangelands, yaylag and kislak (Winter and Summer Grazing Lands) which are closely related to the livestock sector in the Ottoman Empire, are among the leading natural food/feed sources for large and small cattle. These lands have been the subject of some disputes from time to time, especially among the villages whose economy is based on animal husbandry, due to the vital importance they carry in both

ATIF: TAŞCAN Arzu, "Tanzimat Döneminde Üsküp ve Prizrin Sancaklarında Meydana Gelen Mera, Yaylak ve Kışlak Meseleleri", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/2 (Haziran 2022), s. (382-401)

CITE: TAŞCAN Arzu, "Rangelands, Yaylag and Kislak (Winter and Summer Grazing Lands) Issues Occurring in the Sanjaks of Skopje and Prizrin During the Tanzimat Period", *Journal of History and Future*, 8/2 (June 2022), pp. (382-401)

Anatolia and Rumelia geography of the Ottoman Empire. In the documents determined regarding the rangelands, yaylag and kışlak disputes in Skopje and Prizrin, which we have studied in this study, it is seen that sometimes one or more villagers and sometimes individuals bring the problems that cannot be solved locally to the state headquarters, seek their rights and demand a decision. In this study, the data about the problems that arose due to the pastures during the Tanzimat period, in the Skopje and Prizrin sanjaks and the districts connected to these sanjaks, in the Rumeli Ahkam Registers and in the different funds of the Presidency Ottoman Archives. In addition, what kind of decisions were taken to resolve these issues before the Land Law will be evaluated in the context of the articles of the law. In the events that occur after the land law, it will be determined whether the articles of the law related to pasture are applied or not.

Keywords: Skopje, Prizrin, Rangelands Issues, 1858 Dated Land Law.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat dönemindeki kanunlaştırma faaliyetleri kapsamında hazırlanan ve yürürlüğe konulan önemli kanunlardan biri olan 1274/1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ile devletin asli üretim aracı ve vergi kaynağı olan toprağın kullanımı, tasarrufu ve işletilmesi belirli esaslara bağlanmıştır.¹ Kanunnameye önce arazinin kullanımına ilişkin bütün ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte hazırlanmış müstakil bir kanun mevcut değildi.² Arazi hakkındaki mevzuat, muhtelif eyaletler için çıkarılan kanunnamelerin baş kısmına bir mukaddime şeklinde konulmuştu.³ Araziye ilişkin yayınlanan ilkeler ve tüzükler doğrudan fıkıh kitaplarından çıkarılmış, anlaşmazlıklar, fetva alınmak suretiyle giderilmişti.⁴

Arazinin tasarrufuna ait muntazam ve yazılı kaidelerin mevcut olmaması ve bu sahadaki karışıklık ve hatta suistimale son vermek ihtiyacı ile⁵ toprak hukuku sahasında çalışmak ve kanun yapmak üzere Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında oluşturulan bir komisyon, hazırladığı tasarımı 7 Ramazan 1274/21 Nisan 1858 tarihinde Meclis-i Tanzimat'a sevk etmiş, buradan Sadaret'e havale edilerek bir arz tezkeresiyle padişahın onayına sunulmuştur. Kanun tasarısı 23 Şevval 1274/6 Haziran 1858 tarihli irade-i seniyye ile kanunlaşmıştır. Bu Arazi Kanunnamesi bir giriş, üç bab, bir hatime ve 132 maddeden ibarettir.⁶ Arazi Kanunnamesi'yle Osmanlı Devleti, toprak hukukunda birliği sağlamış ve bütün ülkede geçerli olan bir kanunu uygulamaya sokmuştur.⁷ *Mülk ve sahih vakıf arazisi dışındaki araziler ve özellikle miri arazi ile ilgili esasları kanunlaştıran bu kanunname*

-
- 1 M. Macit Kenanoğlu, "1858 Arazi Kanunnamesi ve Uygulanması", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 1, 2006 (Bahar), s. 134.
  - 2 M. Zerrin Akgün, "Mer'a, Yaylak ve Kışlaklar", *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*, Editörler: Adnan Güriz, Peter Benedict, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1974, s. 300.
  - 3 Halil Cin, *Türk Hukukunda Mer'a, Yaylak ve Kışlaklar*, Turhan Kitabevi, Ankara 1980, s. 25.
  - 4 M. Z. Akgün, a.g.m., s. 300.
  - 5 Mustafa Sadrettin Aykonu, "Türk Hukuk Tatbikatında Mer'a, Yaylak ve Kışlaklar I", *Adalet Dergisi*, Sayı 1, Yıl 1962, s. 53.
  - 6 H. Cin, a.g.e., s. 29; *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014, s. 103-129; ayrıca bkz. Yusuf Güneş, Üstüner Birben, "1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi Üzerine Bir Tartışma", *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Aralık 2012, s. 59.
  - 7 M. M. Kenanoğlu, a.g.m., s. 109.

o zamana kadar muhtelif ferman, kanun ve fetvalarda dağınık bir halde bulunan arazi hukuku hükümlerini bir araya toplayan, esaslarını tamamen Osmanlı hukukundan alan asırlardan beri işlene işlene gelişen arazi hukukunu kanunlaştıran muhafazakar ve teknik bir kanundur.⁸ Arazi Kanunnamesi, neşredildikten sonra hem Anadolu ve hem de Rumeli’de büyük ölçüde uygulamaya konulmuş, diğer bölgelerde ise daha sonraki tarihlerde uygulanmaya başlanmıştır.⁹

Kanuna göre arazi beş kısma ayrılmış olup¹⁰ bunlardan metrûk arazinin açıklandığı beşinci maddenin ikinci kısmında meralardan bahsedilmiştir. Buna göre meralar, belli bir veya birkaç köy ya da kasaba halkının kullanımına terk ve tahsis edilmiş yerlerdir. Metrûk terimi de bu yerlerin terk ile sahihsizleştirilmesini değil, aksine halkın istifadesine tahsis edilmiş olduklarını gösterir.¹¹

Türk hukukunda Medenî Kanun’dan sonra yürürlükte bulunup bulunmadığı yıllarca tartışma konusu yapılan ve Türkiye’de arazi hukukunu genel olarak ilk düzenleyen 1858 tarihli Arazi Kanunu’nda mera ve yaylaklar dolaysız bir şekilde düzenlenmiş, Medenî Kanun’da ise bu konuda dolaylı bazı esaslar yer almıştır.¹² Arazi Kanunu, Medeni Kanun’un yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926 tarihine kadar uygulanmıştır. Ancak Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesiyle Arazi Kanunu’nun bütün hükümleri ortadan kalkmamış, mera, yaylak, kışlak, umumi harman yerleri ile ilgili sekiz maddesi yine yürürlükte kalmıştır.¹³

Çoğunlukla çayır, otlak, yaylak ve kışlak gibi doğal coğrafi oluşumlarla birlikte kullanılan meranın tanımı Halil Cin tarafından 1858 tarihli Arazi Kanunu’nun mera ile ilgili maddelerinden yola çıkılarak şu ifadelerle yapılmıştır: *Mer’a, bir veya birden fazla köy veya kasaba ahalisine müstakilen veya müştereken kullanılmak üzere yetkili makam tarafından tahsis edilmiş olan veya böyle bir tahsis bulunmamasına rağmen kadimden beri ilgili köy veya kasabalar tarafından mer’a olarak kullanılagelen ve hak sahiplerinin, mevcut intifa hakları dışında üzerinde fiili ve hukukî tasarruflarda bulunamadıkları arazidir.¹⁴ Bu tanımdan, bir yerin mera olarak kabul edilmesi için hayvan olatmaya müsait olmasının yanında “tahsis” veya “kadimden beri kullanma” şartı arandığı anlaşılmaktadır.¹⁵ Meralar özel mülk olmayıp kamu malından sayılmaktaydı ve 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi’ne göre meralardan ancak kanunen istifade hakkı olan bir veya birkaç köy ortaklaşa faydalanabilirdi.¹⁶ Tahsis ve kadimden beri kullanma şartları güncel mera kanununda da yer almaktadır. 4342 sayılı ve 28.02.1998 tarihli kanunda meranın tanımı şu şekilde yapılmıştır: *Mera, hayvanların olatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yeri ifade eder.¹⁷**

8 M. M. Kenanoğlu, a.g.m., s. 110.

9 M. M. Kenanoğlu, a.g.m., s. 121.

10 Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu, s. 12-18.

11 H. Cin, a.g.e., s. 30; Metrûk hakkında bkz. Hacı Mehmet Günay, “Metrûk”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, TDV, Ankara 2004, s. 416-417.

12 Yaşar Karayalçın, “Kanunlarımız, Doktrin ve Uygulama Açısından Mer’a ve Yaylaklar, «Emval-i Metrûke»”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, 1975, s. 42.

13 M. Z. Akgün, a.g.m., s. 301.

14 H. Cin, a.g.e., s. 37.

15 H. Cin, a.g.e., s. 37.

16 H. Cin, a.g.e., s. 6-7; 36-37.

17 *Resmi Gazete*, 28.02.1998, Sayı 23272, Tertip 5, Cilt 38; diğer tanımlar için bkz. Nihat Uluocak, “Mera ve Mera Amenajmanı ile İlgili Kavramlar ve Bazı Önemli Terimler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt XXV, Sayı I, Yıl 1975, s. 161; Çaçan, E. ve Yüksel, A. “Çayır ve Meraların Bölgesel Kalkınma

Bir veya birkaç köy ahalisinin yaz mevsiminde hayvanlarını otlatmak üzere kadîmden beri kullandıkları veya bu amaçla kendilerine tahsis edilen yüksek yerler kışlak; kış mevsiminde hayvanların otlatılması ve barınması amacıyla yine bir veya birkaç köy ahalisine kadîmden beri veya bu amaçla kendilerine tahsis edilen daha alçak yerler ise yaylak olarak tanımlanmıştır.¹⁸

Sık ve uzun boylu bitkilerin hâkim olduğu, genellikle biçilerek otu değerlendirilen, taban suyu yüksek, düz veya düze yakın olan doğal veya yapay alanlara ise çayır denilmektedir. Meranın çayırdan farkı seyrek ve kısa boylu bitkilerin hâkim olması, genellikle hayvan otlatılarak değerlendirilmesidir.¹⁹ Kanunnamenin 10. ve 85. maddeleri çayırlar hakkındadır.²⁰

Kanunnamenin 97-102 ve 105. maddelerinde²¹ *metruk araziden sayılan mera, yaylak ve kışlakların nitelikleri ve bunlardan faydalanma şekli belirtilmiştir. Buna göre;*

Bir yerin mera, yaylak ve kışlak sayılabilmesi için bir köy veya kasaba halkına bu amaçla tahsis edilmesi veya öncesi bilinmeyen zamandan beri bu amaçla kullanılıyor olması gerekir.

Mera, yaylak ve kışlaklar sadece kendilerine tahsis yapılmış köy veya kasaba halkı tarafından kullanılabilir.

Mera, yaylak ve kışlaklar satım sözleşmesine konu olamazlar.

Meraların amacı dışında tasarruf edilmesi, üzerine ağıl, mandıra, ahır, ev ve bina yapılması, bağ kütükleri ve ağaçlar dikilip bağ ve bahçe haline dönüştürülmesi, sökülerek ziraate elverişli hale getirilmesi mümkün değildir. Eğer bu yerlere bina ve ağaçlar ihdas ve tecavüz eden olursa herhangi bir zamanda halk tarafından men ettirilebilir.

Başka bir köy halkı bu meraya hayvan süremez. Mera hangi köy veya kasaba halkına tahsis edilmişse o köyün halkı meradan yararlanabilir. Köye sonradan yerleşmek meradan yararlanma hakkı vermez. Ayrıca herkes eskiden beri ne kadar hayvan otlatagelmışse o kadar hayvan otlatmak hakkına sahiptir. Köy sınırında yapılacak değişiklikler yararlanmaya etkili değildir.

Mera, yaylak ve kışlaklar zaman aşımı ile mülk edinilemezler.

Meralarından faydalanma ücretsizdir. Ancak yaylak ve kışlaklardan yararlanan ahaliden ücret (vergi) alınır. Yaylak ve kışlaklardan ücret alınması, alınacak ücretin miktarının Defterhane'de kayıtlı olması şartına bağlanmıştır.²²

Mera, yaylak, kışlak, çayır gibi alanlar Osmanlı'nın Anadolu ve Rumeli coğrafyasında hayvancılıkla uğraşan köyler arasında zaman zaman bazı anlaşmazlıklara konu olmuştur. Bu çalışmada Tanzimat döneminde, Arazi Kanunnamesi'nin uygulanmaya başlamasından önce ve sonra Üsküp ve Prizrin'de meydana gelen mera yaylak ve kışlak meseleleri incelenmiştir. Bilindiği üzere XIX. asır Osmanlı'nın hem Anadolu hem de Rumeli coğrafyasında idari değişikliklerin

Üzerindeki Etkisi", *ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, Bildiriler Kitabı*, 28-30 Eylül 2016, Muş 2016, s. 522.

18 İ. Ruhi Şakıyan, *Türk Mera Hukuku*, Yeni Matbaa, Isparta 1971, s. 16-17; H. Cin, a.g.e., s. 78.

19 Çaçan ve Yüksel, a.g.m., s. 522.

20 *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 105, 120.

21 *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 122-124.

22 Gazi Kapan, "Mera Kanunu ve Getirdikleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1998, s. 50-51; ayrıca bkz. H. Cin, a.g.e., s. 36-37, 78 vd; Coşkun ve diğerleri, a.g.m., s. 525.

görüldüğü bir dönemdir. Çalışmanın konusu olan bölgede de bu türden değişikliklere rastlanmıştır. Bir kazanın, bir nahiyenin veya bir köyün bazen Üsküp sancağına bağlı olduğu görülürken bazen de Prizrin sancağına bazen de başka bir yere bağlı olduğu görülmüştür. Bu bakımdan çalışmamızda kullanacağımız belgeler belirlenirken hükümlerin Üsküp valisine/müşirine hitaben yazıldığı dikkate alınmıştır.

Üsküp ve Prizrin’de meydana gelmiş olan mera, yaylak ve kışlak meselelerinin bazılarının benzer nedenlerden dolayı meydana geldiği, bazılarının ise farklı nedenlerden ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Meselelerin çözümü ile ilgili ortak noktalara bakıldığında ise iki taraftan birinin üzerinde anlaşmazlık olan araziye “kadîmden beri kullanması” veya tarafların “müştereken kullanması” şartlarının aranması dikkatlerden kaçmamaktadır. 1274/1858’den önceki tarihlerde üzerinde dikkatle durulan ve uygulanması istenen bu şartların Arazi Kanunu’nun mera, yaylak ve kışlaklarla ilgili maddeleriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Ahkâm Defterleri başta olmak üzere Osmanlı Arşivi’nden tespit edilen Üsküp ve Prizrin sancaklarına bağlı Üsküp, Maleş, Koçana, Kratova, Kalkandelen, İvranya ve Prizrin kazalarındaki köylerde Tanzimat döneminde meydana gelmiş olan mera, yaylak ve kışlak meseleleri ile ilgili belgelerdeki veriler çalışmanın bundan sonraki aşamasında tek tek ele alınacaktır. Bu tür arazilerin kullanımından dolayı ortaya çıkmış olan anlaşmazlıkların çözümü noktasında standart bir çözüm usulünün olup olmadığı, Arazi Kanunnamesi’nin ilgili maddelerine uyulup uyulmadığı belirlenecek ve devletin halkın ihtiyaçlarını karşılamak için meraları koruma amaçlı siyasetinin izleri ortaya konulacaktır.

Üsküp Kazasında Meydana Gelen Mera Meseleleri

Üsküp kazasına bağlı köylerde meydana gelen mera, yaylak ve kışlak anlaşmazlıkları ve bu arazilerin kullanımına dair şikâyet ve taleplere dair dokuz olay tespit edilmiştir. Bu olayların bazılarının meydana geliş şekli aynı iken bazıları farklı şekillerde meydana gelmiştir. Çoğunluğu, köylerin başka köylülerin meralarına müdahale etmeleri nedeniyle ortaya çıkmış olup özel mülkün mera olduğu iddiasından kaynaklanan probleme dair bir örnek mevcuttur. Bu kazada meydana gelen ve en sonda bahsedilecek konu ise ihtiyaç dolayısıyla mera talebinin olumlu sonuçlanmasıyla ilgilidir.

Kocavişte köyü, meralara müdahale konusunda hem şikâyet eden hem de şikâyet edilen taraf olmuştur. Bobinci köylüleri devlet makamlarına dilekçe yazarak “kadîmden beri” kullandıkları meralarına Kocavişte köylülerinin müdahale ettiklerinden, kendilerinin zor durumda kaldıklarından bahsederek şikâyette bulunmuşlardır. Üsküp’e gönderilen hükme göre ki buradan da Arazi Kanunu’ndan önce uygulanan kanunun ne olduğu anlaşılmaktadır, eğer Kocavişte köylüleri “kadîmden beri” merayı tek başına veya Bobinci köylüleri ile “ortaklaşa kullanmışlarsa” müdahalelerinin kanuna aykırı olmadığı, “eğer böyle değil ise” engellenmeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca iddia eden taraf mübaşir atanmasını isterse masraflarını karşılamak şartıyla bölgeye bir mübaşir atanacağı da ifade edilmiştir.²³ Kocavişte köyünün Bobinci köyüne ait meraya müdahalesinde haksız bulunduğu Evâ’il-i Za. 1262/21-30 Ekim 1846 ve Evâ’il-i Ca. 1265/25 Mart-3 Nisan 1849 tarihli belgelerden anlaşılmaktadır. Bunlara göre aradan üç sene geçmiş olmasına ve Kocavişte köylüleri men edilmelerine rağmen hayvanlarını Bobinci köyünün

23 BOA. A.DVNS.AHK.d. 78, Hüküm: 336, s. 181-182, Evâ’il-i S. 1262/29 Ocak-7 Şubat 1846. Bundan sonra defter bilgileri defter no/hüküm no/sayfa no şeklinde kısaltılarak verilecektir.

meralarına sokmuşlar, Bobinci köylüsünü zor durumda bırakmışlardır. Üsküp valisine hitaben yazılan hükümlerde Kocavişte köylüsünün meraya müdahalesinin kanunsuz olduğu ve Bobinci köylülerinin mera üzerindeki haklarının korunmasına dikkat edilmesi gerektiği bildirilmiştir.²⁴

Kocavişte köyü, dahil olduğu diğer bir mera anlaşmazlığı konusunda şikâyetçi taraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olayda Kocavişte ve Brodiç köylerinin “*kadîmden beri müştereken*” kullandıkları meralarda Boyozda köylüleri hayvanlarını otlatmaktadır. Boyozda köylüleri bu meranın kendilerine ait olduğunu ispatlayamamış ve müdahalelerinde haksız bulunmuşlardır.²⁵

Üsküp kazasında Tekeştan(?) köyü ahalisi Çuçer köyü ahalisinin kendilerine ait meraya müdahale ettiklerinden şikâyetle bu müdahalenin önlenmesini istemişlerdir. Konu hakkında Divan-ı Hümayun kaleminden ilgili kanuna dair bilgi alınmış, buna göre Üsküp kaymakamlığına gönderilen hükümde eğer mera kadîmden beri Çuçer köylülerinin faydalandığı veya Tekeştan köyü ile ortak kullandığı mera ise müdahalenin yasal olduğu belirtilmiş, mesele ile ilgili mahkemenin yapılması, eğer durum Tekeştan köylüsünün iddia ettiği gibi ise Çuçerlilerin müdahalelerinin önlenmesi bildirilmiştir.²⁶ Bir yıl sonra Üsküp Mutasarrıflığı’na gönderilen şukkada da bu mera meselesinin daha önceden gönderilmiş olan emr-i âliye göre sonuçlandırılması istenmiştir.²⁷ Bu ve 1863 yılına ait başka bir belgeden iki köy arasındaki mera anlaşmazlığının sona ermediği, şikâyetlerin hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır.²⁸ Ayrıca iki köy arasındaki anlaşmazlıkların sadece mera meselesinden ibaret olmadığı, hudut²⁹ ve tarla³⁰ problemlerinin de bulunduğu diğer bazı belgelerden anlaşılmıştır.

Köylerin başka köylere ait meralara hayvanlarını sürerek otlatmaları suretiyle müdahale etmelerine dair diğer benzer nitelikli olaylar yine Üsküp kazasına bağlı Levnik ile Vastan,³¹ Aşağı Sonya ile Gobrava³² ve Novasil ile Btravre(?)³³ köyleri arasında meydana gelmiştir. Levnik köylüleri Vastan köylülerinden, Aşağı Sonya köylüleri Gobrava köylülerinden ve Novasil köylüleri de Btravre köylülerinden “*kadîmden beri hayvanlarını otlatıp otundan ve suyundan faydalandıkları meralarına hayvanlarını sokarak müdahale edip, kendilerine zarar verdiklerinden*” şikâyetle meralarına yapılan müdahalelerin durdurulmasını istemişlerdir. Bu talepleri üzerine gerekli prosedür uygulanarak Divan-ı Hümayun kaleminden uygulanması gereken kanun sorulmuştur. Buradan bildirilen kanuna göre şikâyetçi olan köy ile şikâyet edilen köy “*kadîmden beri*” ortak bir şekilde meraları kullanmışlar ise veya meralar “*kadîmden beri*” müdahale eden köylerin hayvanlarına “*tahsis edilmiş*” ise yapılan müdahaleler yasal görülmüştür. “*Eğer böyle değil ise*” engellenmeleri gerekmektedir. Divan-ı Hümayun kaleminden bildirilen bu kanun Üsküp eyaleti ve kazasının idarecilerine beyan edilmiş, mahallinde yapılacak bir mahkemede köyler arasında

24 d. 79/119/61, Evâ'il-i Za. 1262/21-30 Ekim 1846; BOA. A.DVN. 18.88, 1 Za. 1262/21 Ekim 1846; d. 80/71/27, Evâ'il-i Ca. 1265/25 Mart-3 Nisan 1849.

25 d. 79/365/186, Evâ'il-i R. 1264/7-16 Mart 1848; d.80/132/51, Evâhir-i B. 1265/12-21 Haziran 1849.

26 d. 82/122/50, Evâsıt-ı Ca. 1273/7-16 Ocak 1857 .

27 BOA. A.MKT.UM. 314.64, 10 Şevval 1274/24 Mayıs 1858.

28 BOA. MVL. 999.27, 5 Za. 1281/1 Nisan 1865.

29 BOA. MVL.465.58, 3 R. 1281/5 Eylül 1864.

30 BOA. MVL. 454.4, 28 R. 1281/30 Eylül 1864.

31 d. 80/409/147, Evâsıt-ı M. 1267/16-25 Kasım 1850.

32 d. 80/540/196, Evâhir-i L. 1267/19-27 Ağustos 1851.

33 d. 79/24/13, Evâhir-i Ra. 1262/19-28 Mart 1846; d. 79/341/173-174, Evâ'il-i S. 1264/8-17 Ocak 1848.

meydana gelen mera anlaşmazlıklarının halledilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İnceabad köyünde meydana gelen meselenin sebebi ise bir kişinin tarlasının bitişiğindeki çayırlara başka birinin çiftlik merası olduğu iddiasıyla müdahale etmesinden kaynaklanmıştır. İnceabad köyünden Ferhad adlı kişi, babasından intikal eden tarlaya bitişik çayırlara Hasan Bey köyünden Edib adlı birinin ortaya çıkararak kendi çiftlik hayvanlarına mahsus mera olduğu iddiasıyla müdahale etmesinden şikâyet etmiş, otunu biçtiği ve vergisini ödediği çayırlara yapılan bu müdahalenin önlenmesini talep etmiştir. Üsküp valisi Selim Paşa'ya, Üsküp kazası nâib ve müftüsüne gönderilen hükümde, yapılacak olan mahkemede eğer çayırın olduğu yerin Edib Bey'in çiftlik hayvanlarına "mahsus ve müstakil" merası olduğu ispatlanırsa Edib Bey'in sahiplenme iddiasında haklı olduğu, eğer Ferhad Bey'in iddiası doğru ise Edib Bey'in müdahalesinin önlenmesi bildirilmiştir.³⁴

Üsküp kasabası sınırında ve Macarlık köyü civarındaki arazi hakkındaki belgeler, daha önce mera iken iltizama verilen yerin ihtiyaç üzerine köylerin kullanımına terk edilmesine ilişkindir. Arazi Kanunu'nun uygulanmaya başladığı dönemlerde meydana gelen olaya dâir belgelere göre XIX. yüzyılın sonunda bölgede muhacirlerin çoğalmasından dolayı hayvan sayılarında da artış olunca hayvanları otlatacak arazi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Civarda, mültezimin meralarından başka hayvanların otlatılmasına uygun bir arazi de bulunmamaktadır. Meranın mültezimi de bu arazide kendi hayvanlarının haricinde başka hayvanların otlatılmasına izin vermemektedir. Meseleye dair Üsküp sancağının bağlı olduğu Kosova vilayetinden gönderilen tahriratta mültezimde bulunan meranın tekrar ahaliye terk edilmesine şiddetle ihtiyaç duyulduğu ve yapılacak olan yeni düzenlemenin Arazi Kanunu'na uygun olduğu belirtilmiş, buna dair değişiklik kararı talep edilmiştir.³⁵

"...sûret-i iş'âr-ı mahalliye göre oralarda muhâcirînin kesret-i iskânından nâşi hayvanâtın tezâyüdüyle beraber ra'y idilecek başka mahall bulunmadığı ve mahall-i mezkûr mültezimi dahi bu mer'âda kendü hayvanlarından mâ'adâ hayvanât ra'y itdirmemekde olduğu cihetle mer'ây-ı mezkûre ahâlisinin ihtiyâcı kesb-i şiddet eylediği anlaşılmiş ve kadîmen ahâliye mahsûs olduğu halde âhiren iltizâm ve ihâle idilen ve bi'l-âhire hem-civâr olan kasabât ve kurâ ahâlisinin dahi ihtiyâcları tahakkuk iden bu misillü mer'âların kemâ-kân mer'a olunmak üzere ahâliye terki arâzi-i kânûnnâme-i hümayûn ahkâmından ve mezkûr mer'ânın iş'âr olunan ihâle bedeli ise cüz'iyatdan bulunmuş olmasına nazaran mezkûr mahallin kânûnname-i mezkûr ahkâmına tevfiқан mer'a olarak ahâliye terki ile ihâlesinden sarf-ı nazar olunması münâsib ve hâl ve maslahata muvâfık görünmüş olduğundan müte'allik buyurulacak irâde-i 'aliyye-i cenâb-ı sadâret-penâhilerine göre mu'âmele-i mukteziyye icrâ ve mahalline teblîgât-ı lazime ifâ olunmak üzere keyfiyetin huzûr-ı sâmi-i asâf-ı a'zâmilerinden istî'zânı şûrây-ı mezkûr ile vâridât-ı irâde-i 'umûmiyesinden ifâde olunmağın ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir".

Kosova vilayetinden gelen bu talep uygun bulunmuş ve karar ivedilikle alınarak meranın Üsküp kasabası ile Macarlık ve civar köylerin ihtiyacına terk edilmesine karar verilmiştir.³⁶

34 d. 79/77/39, Evâsıt-ı Ş. 1262/4-13 Ağustos 1846.

35 BOA. ŞD. 297.13, L. 1-3, 3 Za 1300/5 Eylül 1883.

36 BOA. İ.ŞD.65.3846, L. 1-2, 21 Z. 1300/23 Eylül 1883.

Maleş Kazasında Meydana Gelen Mera, Yaylak ve Kışlak Meselesi

Maleş kazasındaki mera, yaylak ve kışlak meselesi kazanın müslim ahali ile 13 gayr-i müslim köy ahali arasında meydana gelmiştir. Mesele ile ilgili her iki tarafın vekilleri de gerek buldukları bölgelerden, gerekse İstanbul'a gelerek şikâyet ve taleplerini bildirdikleri dilekçelerini Meclis-i Vâlâ'ya sunmuşlardır.³⁷ İki taraf arasında 1283 senesinde başlayan anaşmazlık 1285 senesinde yine iki taraf arasında uzlaşma sağlanmak suretiyle çözüme kavuşturulmuştur.

Hacı Mehmed ve Ahmed Efendi Maleş'teki yaylak ve kışlak çekişmesinden dolayı başkente gelerek işlerini buradan takip etmişlerdir. Verdikleri dilekçelerinde şimdiye kadar 13 dilekçe gönderdiklerini belirterek kadîmden beri tapulu ve senetli mutasarrıf oldukları yaylak ve kışlaklarına ötedenberi kiracıları olan gayr-i müslimlerin tahrik edilerek kiralarını vermediklerinden ve bu arazileri kendi meraları addederek zapt ettiklerinden şikâyet etmişlerdir. Bu nedenle gayr-i müslim köylerinin biriken borçlarını ödemeleri ve müdahalelerinin önlenmesini istemişlerdir. Ayrıca geçen seneden beri her iki tarafın da dilekçeler verdiklerini, sunulan dilekçelerin Defterhaneye havale edilerek buradan bilgi istendiğini, Defterhanenin ilamı ve olay bölgesinden gönderilen mazbatanın Meclis-i Vâlâ komisyonuna havale edildiğini, ancak buradan hâlâ bir sonuç çıkmadığını, han köşelerinde sıkıntılar içerisinde yaşadıklarını anlatarak meselenin ya tekrar Defterhaneye gönderilmesini ya da Meclis-i Vâlâ'ca sonuçlandırılmasını istemişlerdir.³⁸ Müslüman tarafın talepleri arasında gayr-i müslim ahali ile aralarındaki meselenin vilayet mekezinde şer'î ve nizami mahkemede görülmesi de bulunmaktadır.³⁹

Gayr-i müslim köylerinin vekilleri Rizo ile beraberindekiler ise dilekçelerinde Müslüman köylerinin kendi hayvanlarına mahsus meraya yaptıklarını iddia ettikleri müdahaleden şikâyet etmişlerdir. Dilekçeler üzerine meselenin incelenerek sonucunun bildirilmesi için Üsküp Valiliğine şukka gönderilmiştir.⁴⁰

Gayr-i müslim köylerinin vekilleri de Müslüman vekiller gibi işlerini takip etmek üzere İstanbul'da bulunmaktaydılar. Rahova, Godinarc, Matrasiye, Maçova, Lodomir, Rosin, Hratova, Bervadine, Semvimir, Paştova, Makreve, Todorcu ve Humline köyleri ahali adına Yorgi, Rizo, Yuvan, diğer Yuvan ve Aleksandra'nın dilekçelerinin birinde yaylak-kışlak problemlerinin nasıl ortaya çıktığından bahsedilmiştir. Dilekçede özetle şunlar anlatılmaktadır: *"Prizrin vilâyetine bağlı Üsküp sancağının Radovişte kazasına bağlı nahiye iken şimdi kaza olan Maleşova'da (Maleş) 13 köyün 40 bin baş koyun ve diğer hayvanlarına mahsus olmak üzere her bir köy civarında mera ve otlak yerleri bulunmaktadır. Buralar Fatih devrinden beri yaylak ve kışlak olarak kullanılmış, köylüler hayvanlarını müstakilen veya müştereken olatmışlardır. Her köy gücüne göre yaylak ve kışlak vergilerini vergi memurlarına vermiştir. 1128/1715 yılında dönemin memurları tarafından istenen ağır vergilerden dolayı rencide olan halkın aynı yıl yoğun talepleri üzerine resm-i âdîden başka nizama aykırı vergi alınmaması hakkında bir ferman elde edilmiş, sonuçta halk bir süre rahat etmiştir. Daha sonra, bundan 80 sene kadar evvel, 1788-1789'da Maleş'te haydutlar ortaya*

37 BOA. MVL. 523.104, 27 N. 1283/2 Şubat 1867; MVL. 526.124, 5 Za. 1283/11 Mart 1867.

38 BOA. MVL. 539.127, 4 Ra 1284/6 Temmuz 1867; MVL. 539.87, 6 Ra. 1284/8 Temmuz 1867; MVL. 540.136, 9 R. 1284/10 Ağustos 1867.

39 BOA. BEO.AYN.d. 846, No: 117, s. 2, 14 Safer 1284/17 Haziran 1867; BEO.AYN.d. 846, No: 236, s. 3, 12 Ra. 1284/14 Temmuz 1867.

40 BOA. MVL.d. No: 78, s. 1, 25 M. 1284/29 Mayıs 1867.

çıkmiş, otlak yerlerine bekçiler tayin edilmiş, kendileri ise cüzi bir vergi vermeye başlamışlardır. Paştova köyünden ve mütegalibeden Sahrat adlı bir kişi ve daha sonra onun çocukları bu vergi işini üstlenmiş ve her sene bu vergiyi arttırmışlardır. Bunlar daha sonra 13 köye mahsus olan yaylak ve kışlak yerlerini babalarından kalan mirasmış gibi sahiplenmiş, istedikleri kişilere satmışlardır. Her nasılsa o zamanın sipahilerinden de tapu senetleri elde ederek yaylak ve kışlakların sahipleri haline gelmişlerdir. Yaylak ve kışlakları sahiplenilen bu sınıf, köylünün hayvanlarının otlatılmasını yasaklamış ve dışarıdan gelenlere bu arazileri kiralamaya başlamışlardır. Rumeli eski valisi Hüsnü Paşa zamanında köy halkı birleşerek davacı olmuşlardır. İki taraf arasındaki dava eyalet merkezinde görülmüştür. Mesele hakkında bilgi vermesi için bölgeden bir de mübaşir gönderilmiş, yapılan incelemede köylülerin muhtaç oldukları mera yerlerinin kendilerine ait olmadığı beyan edilince Defter-i Hakani kayıtlarına müracaat edilmesi gerekmiştir. Kayıtlardan bu arazilerin kimsenin üzerinde olmadığı anlaşılmıştır. Ancak mahkeme esnasında kendilerini temsil eden vekiller 1128/1715 senesinde verilen fermanın da haberdar olmadıklarından bu ferman mahkemede gösterilememiş, bu nedenle bir netice alınamamıştır. Şimdi de müslimlerle olan yaylak ve kışlak anlaşmazlığı çözüme kavuşturulmadığından köylüler sefil ve perişan bir haldedirler.” Dilekçedeki bu uzun açıklamadan sonra “...elimizde edindiğimiz fermanımız bulunmaktadır ve madem ki her sene talep edilen vergilerimizi vermede kusurumuz yoktur, ahalinin himaye edilmesi de devletin borcudur...” denilerek ferman kaydının ve Defterhaneden köy halkının hayvanlarına mahsus yerlerin kimsenin üzerinde olup olmadığı belirlenmesini, aleyhlerinde olanların tapu senetlerinin ortaya çıkarılmasını, bu senetlerin kabul edilip edilmeyeceğinin açıklanmasını, mesele hakkında Meclis-i Vâlâ'nın kanun ve nizamına uygun hüküm vermesini ve yapılan müdahalelerin önlenmesini talep etmişlerdir.⁴¹

Gayr-i müslim vekiller İstanbul'dan ayrılmadan önce Meclis-i Vâlâ'ya bir dilekçe daha vermişlerdir. Dilekçelerinde, Müslim vekiller gibi, bunca vakit İstanbul'da perişanlık ve sefalet çekip de eli boş gideceklerinden yakınmışlardır. Prizrin vilayetinin konu hakkında bilgisi olduğundan mahkemeye Prizrin meclisinde bakılmasını, meclisçe görevlendirilen Afif Bey'in konuyu yerinde incelediğini, daha önce bazı bilgiler verilmişse de Üsküp mutasarrıflığının meseleye tamamen hâkim olmadığını, dava sonuçlanıncaya kadar kendilerinden kira istenmemesini, yaylak, kışlak ve mera yerlerinin köylere mi yoksa mîrîye mi ait olduğunun ortaya çıkarılmasını ve Prizrin vilayetinin bilgilendirilmesini istemişlerdir.⁴²

Gayr-i müslim vekillerin bu talepleri üzerine Meclis-i Vâlâ'dan Prizrin vilayetine, vekiller İstanbul'dan ayrılıp bölgeye ulaştıklarından iki tarafın da mahkemelerinin yapılması ve mahkeme sonuçlanıncaya kadar gayr-i müslimlerden kira istenmemesi bildirilmiştir.⁴³ Bundan hemen önce de Meclis-i Vâlâ'da oluşturulan komisyon Defter emanetinden adı geçen 13 köyün kayıtlarını incelemiş,⁴⁴ mesele hakkındaki hazırlanan mazbata Üsküp'e gönderilerek yaylak-kışlak anlaşmazlığı hakkında tahkikat yapıp sonucunun gönderilmesi istenmiştir.⁴⁵

41 BOA. MVL. 543.10, 5 Ra. 1284/7 Temmuz 1867.

42 BOA. MVL. 544.13, 21 R. 1284/22 Ağustos 1867.

43 BOA. MVL. 543.10, L. 3; MVL. 544.13, L. 1, 24 R. 1284/22 Ağustos 1867.

44 BOA. MVL. 532.124, 27 Za. 1283/2 Nisan 1867.

45 BOA. BEO. AYN.d. 845, No: 20, s. 9, 18 Ra. 1284/20 Temmuz 1867.

Maleş'teki anlaşmazlığa dair yazışmalar sürerken, Rum Patrikliğinden de bir dilekçe verilmiştir. Patriklik tarafından Maleş kazasında Müslimler ile Hristiyanlar arasındaki mera ve kışlak çekişmesi nedeniyle tutuklanarak hapsedilen 30 ruhbanın serbest bırakılması talep edilmiştir. Üsküp Valiliğine çekilen telgraflarda mera ve kışlak davası ile ilgili kararın daha sonra bildirileceği, hapsedilen Hristiyanların şimdilik serbest bırakılmaları gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁶ Üsküp Valiliği tarafından da bu telgrafa karşılık olarak ne önce ve ne de sonra bu husustan dolayı kimsenin hapsedilmediği cevabı verilmiştir.⁴⁷

Maleş'teki bu mera, yaylak ve kışlak anlaşmazlığı 1285 senesinin başlarında çözüme kavuşturulmuştur. Prizrin vilayetine gönderilen emr-i âli üzerine Maleş'teki anlaşmazlıkla ilgilenmek üzere Üsküp'e giden Afif Bey'in de bulunduğu mahkemede dava görülmüş, iki taraf arasında anlaşma sağlanmıştır. Ancak daha sonra bazı Hristiyanların müdahaleleriyle kararın uygulanması engellenmeye çalışılmıştır. Bunun üzerine Maleş'teki yaylak-kışlak anlaşmazlıklarına son vermek üzere Üsküp meclisi üyelerinden Galip Bey, Üsküp mutasarrıfı tarafından bölgeye gönderilmiştir. Galip Bey yaylak sahipleri ile Hristiyan ahalinin ve nahiye müdürünün olduğu bir mecliste, Üsküp meclisinde alınan kararı açıklamış ve sükûneti sağlamıştır. Galip Bey, üzerinde anlaşmazlık bulunan yaylak ve kışlakların sahiplerinin gerçek mutasarrıflar olduğunu, Hristiyan ahalinin eskiden beri kiracı olduklarını kabullendiklerini ve şimdiden sonra da kiracı olmayı kabul ettiklerini, iki tarafın da buna razı olduklarını, hayvanlara yetecek miktarda yaylak ve kışlak için belirlenmiş olan kira bedelinin yüzde 20 kuruş indirimle aralarında üç senelik kontrat düzenlendiğini, iki taraf arasındaki anlaşmazlığın böylece sona erdiğini açıklamıştır.⁴⁸

Koçana Kazasında Meydana Gelen Mera Meseleleri

Koçana kazasına bağlı Mevruzde köyü ahali vekili İsmail tarafından verilen dilekçede "kadimden beri" kullandıkları meralara Gardofça köyünde çiftliği bulunan Ragıb Efendi'nin müdahalelerinden şikâyet edilmiş ve bu müdahalelerinin durdurulması istenmiştir. Dilekçede, daha önce Gardofça köylülerinin de kendi meralarını kullanmaya kalkıştıklarından, ancak bu mesele hakkında yapılmış olan mahkemede Gardofça köyü ahalisinin haksız bulunduğu, kendi taraflarına da buna dair hüccet verilmiş olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca meraların kendilerine ait olduğunu ispatlamalarına ve ellerinde hüccet olmasına rağmen Ragıb Efendi'nin çiftlik hayvanlarını Mevruzde köyünün merasında otlatmaya devam ettiği, Mevruzde köylülerine zarar verdiği, yapılan başka bir mahkemede Ragıb Efendi'nin de haksız bulunduğu anlatılmıştır. Bütün bunlara rağmen Mevruzde köylüleri Ragıb Efendi'nin ve Gardofça köylülerinin meraları kullanmaya devam etmelerinden şikâyet ederek engellenmeleri için emr-i âli gönderilmesini talep etmişlerdir. Dilekçe üzerine Divan-ı Hümayun kaleminden bilgi istenmiştir. Buradan alınan cevaba göre Mevruzde ile Gardofça köyleri arasında meydana gelmiş olan mera anlaşmazlıklarına dair daha önce bildirilmiş herhangi bir bilgi olmadığından mahallinden meseleye dair mazbata istenmesi gerekmektedir. Buna göre Üsküp valisine yazılan şukkada yaşanan mera meseleleri ve yapılmış olan mahkeme hakkında bir mazbatanın hazırlanarak gönderilmesi istenmiştir.⁴⁹ Belgelerdeki verilere göre 1273/1856 yılından beri iki köy arasında yaşanan mera anlaşmazlığı ile

46 BOA. MVL. 880.3, 6 Z. 1283/11 Nisan 1867; MVL. 1025.76, 22 Z 1283/27 Nisan 1867.

47 BOA. HR.MKT. 574.29, 7 M. 1284/11 Mayıs 1867.

48 BOA. ŞD. 2084.1, L. 1-8, 19 M. 1285/12 Mayıs 1868.

49 BOA. A.MKT.DV. 198-98, 7 S. 1278/14 Ağustos 1861.

ilgili daha sonra yapılan incelemede meranın Gardofça köyü dâhilinde olduğu, Mevruzelilerin ellerinde bulunan şer'î ilâmın usulüne uygun olmadığı, bu nedenle ilâmın fetvahane tarafından da kabul edilmediği, Gardofça köylülerinin mera üzerinde haklarının olduğu anlaşılmış ve bu durum Defterhane emaneti ile Üsküp'teki yöneticilere bildirilmiştir.⁵⁰ Tespit edilmiş olan diğer bazı belgelerden bu olaylardan 30 yıl kadar sonra aynı merada ziraat yapılmaya kalkışılması ile ilgili bir anlaşmazlığın meydana geldiği anlaşılmaktadır.⁵¹

Koçana kazasında yaşanan diğer bir mera meselesi Paşacık köyünde meydana gelmiştir. Buradaki olayla ilgili Üsküp valisi Tosun Paşa'ya, Koçana kazası naib ve müftüsü ile memleket meclisi üyelerine hitaben dört adet hüküm kaydı tespit edilmiştir. Evâ'il-i Safer 1268/26 Kasım-5 Aralık 1851-Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1268/3-12 Şubat 1852 tarihlerinde ardarda yazılan hükümlerde Paşacık köyündeki mera üzerinde köylüler ile köyden bazı kişilerin karşılıklı hak iddiaları ve mesele ile ilgili uygulanması gereken kanun tekrarlanmıştır. Belgelerin içeriği özetle şöyledir: Paşacık köyü ahalişi divana müracaat ederek kadîmden beri koyun ve sair davarlarını otlatıp otundan ve suyundan faydalandıkları meralarına aynı köyden Mustafa, Raşid, Hasan, Mahmud ve Ruşen adlı kişilerin müdahale ederek sahiplenmek istediklerini anlatmış ve bu kişilerin hareketlerinin önlenmesini istemiştir. Bahsedilen kişiler de dilekçe vermişler, bu yerlerin kendilerine babalarından intikal eden tapulu tarlaları olduğunu, her sene ziraat yapıp vergisini ödediklerini, köylülerin kendilerine ait tarlaları mera addederek müdahale ettiklerini beyan etmişler, köylülerin hayvanlarının tarlalarına sokulmasının önlenmesini istemişlerdir. Bu mesele ile ilgili Divan-ı Hümayun kaleminden ilgili kanun talep edilmiştir. Divan-ı Hümayun kaleminden gelen cevaba göre taşradaki idarecilere hüküm gönderilmiştir. Kanun, her iki tarafın da taleplerine cevap verecek nitelikte olup, ancak yapılacak mahkemede haklı bulunan taraf nezdinde ilgili maddenin uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Kanuna göre; *"kadîmden tapu senediyle mutasarrıf olunarak zirâ'at ve 'öşrü edâ olunagelen yerler sonradan mer'a ittihâz olunmak ve kadîmi hayvanâta mahsûs mer'a yerleri alınub ve satılmak ve tapu ile vrilüb sökülüb sonradan zirâ'at hilâf-ı kânûn"*dur. Bu nedenle eğer mahkemede köylüler arazinin kendilerine ait mera olduğunu ispatlar ise bu arazi mera sayılacak, eğer Mustafa ve diğerleri tapulu tarlaları olduğunu ispatlar ise bu arazi mera olarak köylüler tarafından tasarruf edilmeyecektir. Son olarak eğer taraflar bu meselenin halli için istediği takdirde, masraflarını kendileri karşılamak suretiyle bir mübaşir de tayin edilecektir.⁵²

Kratova Kazasında Meydana Gelen Mera Meseleleri

Bu kazadaki mera anlaşmazlıkları Kanarova (belgelerde bazan Marova şeklinde yazılmıştır) ve Makreş köyleri arasında meydana gelmiş olup bu mesele ile ilgili ilk hüküm 1261/1845, son hüküm ise 1268/1852 tarihlidir. Makreş köyü halkı Kanarova köyünün meralarına kendi köylerine ait meralar olduğu iddiasıyla hayvanlarını sokmaya başlamıştır. Kanarova köylüleri yazdıkları dilekçe ile bu hareketin önlenmesini talep etmişlerdir. 1845 senesinde Üsküp valisi Osman Paşa ve Kratova kazası naibine gönderilen hükümde eğer mera Makreş köyünün kadîmden beri kullandığı veya Kanarova köyü ile ortaklaşa kullandığı arazi ise hayvanlarını otlatmasının yasal olduğu, eğer böyle değil ise müdahalenin önlenmesi gerektiği, yapılacak mahkemede durumun

50 BOA. MVL.d. 536, Belge sıra no: 17, Belge no: 916, 15 Şaban 1279/5 Şubat 1863; BOA. MVL. 413.46, 19 N. 1279/10 Mart 1863.

51 BOA. ML.EEM. 140.90, 18 R. 1307/12 Aralık 1889.

52 d. 80/600/220, Evâ'il-i S. 1268/26 Kasım-5 Aralık 1851; Aynı defter ve aynı tarihli diğer hükümler: 652, s. 241; 653, s. 242; ve 654, s. 242, Evâsıt-ı R. 1268/3-12 Şubat 1852.

açıklığa kavuşturulması talimatı verilmiştir.⁵³ Şikâyetler devam edince aynı hüküm bir sene sonra tekrarlanmıştır.⁵⁴ Makreş köyü ile Kanarova köyü arasındaki mera meselesinin 1852 yılına kadar sona ermediği, Üsküp eyaletine gönderilen diğer hükümlerden anlaşılmaktadır. Bunlara göre Kanarova köyü iddiasında haklı olduğunu yapılan mahkemede şahitlerle ispatlamış ve Makreş köylülerinin merayı kullanmalarının yasal olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle taşradaki idarecilerden gerekeni yapmaları istenmiştir.⁵⁵

Kalkandelen Kazasında Meydana Gelen Mera Meseleleri

Kalkandelen kazasında meydana gelmiş olan dokuz adet mera meselesi farklı nitelikte olup, farklı sebeplerden dolayı cereyan etmiştir. Meselelerin bir kısmı köylerin başka köylere ait meralarını kullanmak istemelerinden, bir kısmı bazı şahısların meraların özel mülkleri, vakıf arazisi veya cibâl-i mübaha olduğu iddialarından kaynaklanmıştır.

Berot köylülerinin Bozofça köyü meralarına,⁵⁶ Berule köylülerinin Kalkandelen kazası meralarına,⁵⁷ Berasçeşte köylülerinin Bozran, Galata ve Broşefçe köylerinin ortaklaşa kullanageldikleri meralarına,⁵⁸ Mecre ve Aşağı Lofça köylülerinin Yukarı Lofça köyü meralarına⁵⁹ müdahaleleri ve müdahalelerden şikâyetçi olan köylülerin dilekçe ile divana müracaatları üzerine öncelikle Divan-ı Hümayun kaleminden “*kânun su’âl olunmuş*”, buna göre hüküm yazılmıştır. Bu bahsedilen köyler arasındaki mera anlaşmazlıkları hakkında Üsküp ve Kalkadelen’deki idarecilere gönderilen hükümlerde eğer müdahale eden köyler kadîmden beri bu meraları kullanagelmişlerse veya şikâyetçi olan köyler ile müştereken tasarruf edegelmişlerse meralardan faydalanmalarının yasal olduğu belirtilmiş, yapılacak mahkemede bu hususları ispat edemezlerse hayvanlarını söz konusu meralarda otlatamayacakları bildirilmiştir.

Yukarıdaki olaylardan birisi Arazi Kanunnamesi’nin uygulanmaya başlandığı tarihlerde meydana gelmiştir. Kanunname tarihinden önceki yıllarda meydana gelen mera meselelerinin çözümü hakkındaki uygulamaların Kanunname’den sonra meydana gelen ve 85 nolu defterin 152. hükmünde bahsedilen Berot ile Bozofça köyleri arasındaki meselenin çözümü hakkındaki uygulama ile uyumlu olduğu göze çarpmaktadır. Bu hükümde taşra idarecilerine iki köy arasındaki anlaşmazlığın Arazi Kanunu’nun 97. maddesine göre çözülmesi talimatı verilmiş ve bu madde hükme de eklenmiştir.⁶⁰

97. madde: “*Bir karyeye mine’l-kadîm mahsûs olan mer’âlara yalnız ol karye ahâlisi hayvanını ra’y ider ve âher karye ahâlisi ol mer’âya hayvanât süremez. İki veya üç ya daha ziyâde karye ahâlisi beyninde mine’l-kadîm müşterek olan mer’a her kangı karyenin hudûdu dâhilinde bulunur ise bulunsun ol karyeler ahâlisi hayvanâtlarını müştereken ra’y itdirüb yekdiğeri ra’ydan*

53 d. 78/219/120, Evâ’il-i Ra. 1261/10-19 Mart 1845.

54 d. 79/47/24-25, Evâhir-i Ca. 1262/17-26 Mayıs 1846.

55 d. 80/604/222, Evâ’il-i S. 1268/26 Kasım-5 Aralık 1851; aynı defter, Hüküm: 699, s. 262, Evâsıt-ı Ca, 1268/3-12 Mart 1852.

56 d. 85/152/118-119, 14 Ra. 1289/22 Mayıs 1872; daha önce Üsküp sancağına bağlı olan Kalkandelen, bu dönemde Prizrin vilayetinin Debre sancağına bağlı olup, daha sonra Prizrin sancağına dâhil edilmiştir.

57 d. 81/471/180, Evâhir-i Ra. 1271/12-21 Aralık 1854.

58 d. 80/534/194, Evâsıt-ı N. 1267/10-19 Temmuz 1851.

59 d. 78/238/129, Evâsıt-ı R. 1261/19-28 Nisan 1845.

60 *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 122.

men' edemezler ve böyle bir karye ahâlisine bi'l-istiklâl veyahûd birkaç karye ahâlisine bi'l-iştirâk mahsûs olan kadîmî mer'a yerleri alınub satılmaz ve üzerine mandıra ve ağıl ve ebniye-i sâ'ire ihdâs olunmaz ve kürûm ve eşcâr garısıyla bâğ ve bağçe ittihâz kılınmaz ebniye ve eşcâr ihdâs ve gars eden olur ise cemî' zamânda ahâli hedm ü kal' itdirebilür ve arâzî-i mevrû'a misillü hiçbir kimesne tarafından sökölüp zirâ'at ve hırâsete izin ve ruhsat verilmez ve zirâ'at iden olur ise ise men' olunub her ne vakit olsa mer'a olmak üzre ibkâ kılınur".

Bir köye ait olan meranın özel mülk olduğu iddiasıyla meydana gelmiş olan bir mesele de Kanunname'nin yürürlüğe girdiği tarihten sonra meydana gelmiş olup ilgili hükümde yine 97. madde yazılmıştır. Hedore Malişova(?) köyünün meraları Yaşar adlı kişi tarafından özel mülkü olduğu iddiasıyla zapt edilmek istenince köy halkı dilekçe göndererek meraları üzerindeki haklarının korunmasını talep etmişlerdir. Mesele ile ilgili mahkemenin yapılması, eğer mera Yaşar'ın arsası ise kendisi tarafından kullanmasının yasal olduğu, eğer köye ait ise Yaşar'ın hareketlerinin Kanun'a göre önlenmesi için vilayet ve kaza idarecilerine emr-i âli gönderilmiştir.⁶¹

Yine, bir meranın özel mülk olduğu iddiasıyla yaşanan olaya ait belgelerden meselenin XVIII. asrın sonunda aynı sebeplerden dolayı meydana geldiği anlaşılmaktadır. Baçkova köyünün merası üzerine başlayan anlaşmazlık ile ilgili olmak üzere Üsküp valisine, Kalkandelen kazası naibi ve müftüsü ile kaza müdürüne gönderilmiş olan 1261/1845 ve 1262/1846 tarihli emr-i âlilere göre 1209/1794 ve 1213/1798 senelerinde Kosdivar köyünden Süleyman adlı bir kişi Baçkova köyünün merasını zapt etmiş, köylülerin hayvanlarını otlatmasını engellemiş, haksız olduğu ortaya çıkınca hareketlerinden men edilmiştir. Bundan 50 sene kadar sonra Süleyman'ın oğlu İslam ortaya çıkarak babasının tapulu mülkü olduğu iddiasıyla aynı mera arazilerinde ziraat yapmak isteyince Baçkova köyü ahali devlet makamlarından yardım istemiştir. 1845 ve 1846 senelerinde Üsküp valisi Selim Paşa'ya, Kalkandelen kazası naibi, müftüsü ve kaza müdürüne hitaben yazılan hükümlerde 1794 ve 1798 tarihli daha önceki hükümler de hatırlatılarak Süleyman'ın müdahaleden men edilmiş olduğu, oğlu İslam'ın iddiasının da yapılacak mahkemede tekrar görülmesi, "...merkûmun ol mer'a yerlerini zabt eylemesi bi-vech ve hilâf-ı kânûn idüğü 'inde'-ş-şer' ve 'l-meclis tebeyyün ve tahakkuk eylediği halde bu makûle mer'a yerleri alınub ve satılmak ve tapu ile virilüb sökölüb sonradan zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn olduğundan men' ü def'i-birle ol yerleri mer'âlık vechile kadîmisi üzre karye-i merkûme ahâlisine zabt ve hayvanları ra'y itdirilmek husûsuna mübâderet..." edilmesi ve eğer mübaşir istenirse masraflarını mübaşir talep eden tarafın karşılaması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca bu hükümlerde uygulanacak kanun da belirtilmiştir. Eğer İslam adlı kişi müdahalesinde haksız ise ilgili merada ziraat yapmasının engellenmesi ve eskiden beri olduğu gibi arazinin mera olarak köylülere terk edilmesi gerekmektedir: "...münâza'un fihâ olan mahall kadîmden tapu ile virilüb zirâ'at olunagelen yerlerden olarak merkûm Süleymân tapu ve temessükle mutasarrıf iken fevt oldukda ol yerler meccânen oğlu merkûm İslâm'a intikâl itmiş ise zabt eylemesi bi-hasbe'l-kânûn yolunda olub eğer böyle olmayub da fi'l-hakîka mârru'l-beyân Baçkova karyesi ahâlisinin kadîmden koyun ve sâ'ir davarları ra'y olunub otundan ve suyundan intifâ' idegeldikleri mahsûs ve müstakil kadîmi mer'âları iken merkûm İslâm ol mer'a yerlerinin babam Süleymân bâ-tapu mutasarrıfı imiş şimdi fevt oldukda bana intikâl eylediğinden söküb zirâ'at iderim deyü fuzûli zabt eylediği muvâfik-ı nefsi'l-emr olduğu hâlde bu makûle mer'a yerleri alınub ve satılmak ve tapu ile virilüb sökölüb sonradan zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn olduğundan cebren zirâ'at olunması dahi mer'a cümleden mukaddem olmağla girüye mer'âlığa hükm olunarak men' ü def'-i birle ol yerler

mer'âlık vechile kadîmisi üzre karye-i merkûme ahâlisine zabt ve hayvanlarını ra'y itdirmeleri muvâfık kânûn olacağına binâ'en..."⁶²

Kalkandelen kazasına bağlı Tekfurak köyünün meralarının aynı köyden Abdi adlı kişi kendi yaylağı olduğunu iddia etmiştir. Köylülerin dilekçeleri neticesinde yapılan incelemede Defter-i Hakani'de köyde yaylak ile ilgili herhangi bir tahrir kaydına rastlanmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle taşradaki idarecilere gönderilen hükümde Abdi'nin iddialarının asılsız olduğu, müdahalesinin önlenmesi için gerekenin yapılması talimatı verilmiştir: "...merkûm ol yerler benim yaylağımdır deyü fuzûli müdâhale eylediği muvâfık-ı nefsu'l-emr olduğu halde karye-i mezbûre hâsılı tahtında defterhâne-i 'âmiremde yaylağa dâ'ir nesne tahrîr olmadığına binâ'en men'ü def'i muvâfık kânûn idüğü kalem-i mezbûrdan tahrîr kılınmış olmağla..."⁶³

Arazi Kanunnamesi'nden önceki tarihlerde meydana gelen bu olayda yaylak ve kışlakların meralardan farklı yönleri bu belgeden anlaşılmaktadır. Şöyle ki, yaylak ve kışlakların Defter-i Hakani'de kayıtlı olması gerekmektedir, ayrıca bu arazilerden vergi alınmaktaydı. Ayrıca belgedeki "...defter-i hâkânide yaylağa dâ'ir nesne tahrîr olunmuş değil iken ..." ve "münâza'un fihâ olan mahall kadîmden zirâ'at ve 'öşrü alınagelen yerlerden olarak..." bu husus görülebilmektedir. Arazi Kanunnamesi'nin 24 ve 101. maddeleri de hususi ve umumi yaylak ve kışlaklarla ilgili olup, bu araziler vergi alınan ve Defterhanede kayıtlı olan araziler olarak tanımlanmıştır.⁶⁴

Kalkandelen kazasında görülen diğer bir mera meselesi de bir köyün tasarrufunda olan meranın cibâl-i mübaha olduğu iddiasından dolayı ortaya çıkmıştır. Cibâl-i mübaha Arazi Kanunu'nun 104. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: "Mine'l-kadîm ahâliye mahsûs koru ve ormanlardan olmayıp da cibâl-i mübâhadan addolunan dağlardan ve balkanlardan herkes odun ve kereste kat' edebilip yek-diğere müdâhale edemez ve bunlardan husûle gelen giyâhdan ve kat' olunan eşcârdan öşr alınmaz ve bu makûle cibâl-i mübâhadan bir mikdarı bi'l-ifrâz müstakillen veya müştereken koru ittihâz olunmak üzere me'mûru tarafından kimseye bâ-tapu tasarruf etdirilmez".⁶⁵ Aşağıdaki olay kanundan önceki tarihlerde meydana gelmiş olup Arazi Kanunu'nun daha önceki uygulamaların da dikkate alınarak hazırlandığı düşünüldüğünde yapılacak mahkemede tarafların söz konusu arazinin "kadîmden beri" cibâl-i mübaha veya mera olduğunu ispatlamaları gerekmektedir.

Borovi köyü halkı Kaberne(?) köyünün kadîmden beri mera olarak hayvanlarını sürdükleri araziye "cibâl-i mübaha" olduğu iddiasıyla kullanmaya kalkışmışlardır. Kaberne köylüleri yapılan müdahaleden şikâyetle Borovi köylülerinin müdahalelerinin önlenmesi için gerekenin yapılması amacıyla divana müracaat etmiştir. Şikâyet üzerine devlet merkezinde kayıtlar incelenmiş, Divân-ı Hümayun kaleminden mesele ile ilgili kanunun ne olduğu sorulmuştur. Buradan alınan cevap Üsküp Valiliğine ve Kalkandelen kazası naibine bildirilmiştir. Buna göre üzerinde anlaşmazlığın olduğu arazi Borovi köyü ve diğer köy ahâlisinin ve herkesin odun ve kereste kesip kullandıkları yerlerden ise yapılan müdahalenin yasal olduğu, eğer arazi Kaberne köylüsünün hayvanlarını otlattıkları mahsus ve müstakil kadîmi mera yerlerinden ise diğer köylerin bu araziye kullanmamaları gerekmektedir.

62 d. 78/300/163, Evâ'il-i Za. 1261/1-10 Kasım 1845; d. 79/49/25-26, Evâsıt-ı C. 1262/6-15 Haziran 1846.

63 d. 79/418/213-214, Evâsıt-ı C. 1264/15-24 Mayıs 1848.

64 *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 107, 123; Yaylak ve kışlakların Defterhanede kayıtlı olmasının gerekli olup olmadığına dair tartışma hakkında ayrıca bkz. Şakir Berki, *Toprak Hukuku*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1957, s. 87-88.

65 *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 107, 123.

Yapılacak mahkemede bu hususların aydınlatılması ve gerekenin mahkeme sonucuna göre yerine getirilmesi için taşradaki yetkililere talimat verilmiştir.⁶⁶

Kalkandelen kazasında Arazi Kanunu'nun yürürlükte olduğu tarihlerde meydana gelen ve kanunun 97. maddesine göre karar verilen, burada bahsedeceğimiz son olayda Emin adlı bir kişinin Şikosha(?) köyü merasının Harabati Zaviyesi vakıflarından olduğu gerekçesiyle köylülerin hayvanlarını merada otlamasını engellemeye çalıştığı görülmektedir. Köylülerin şikâyeti üzerine mesele ile ilgili Defterhane-i Âmire kayıtları incelenmiş, bu köyden Harabati Zaviye'si vakfına dair *bir şey tahrir edilmediği* anlaşılmıştır. Bu nedenle Emin adlı kişinin iddialarının asılsız olduğu, meradan köylülerin faydalanması gerektiğine karar verilmiş, ilgili hüküm olayın yaşandığı mahallin idarecilerine bildirilmiştir.⁶⁷

İvranya Kazasında Meydana Gelen Mera Meseleleri

İvranya kazasında meydana gelmiş olan mera meselelerinin bir kısmı köylere veya çiftliklere ait meraları ziraat yapmak amacıyla tarla haline getirmek isteyenlerin meraların üzerinde hakları olanları engelleme girişimleri üzerine meydana gelmiştir. Meselelerin diğer bir kısmı ise çiftlik meralarının köylülere ait meralar veya meraların da çiftlik meraları olduğu iddialarıyla ortaya çıkmıştır.

Çiftlik merasına yapılan müdahale ile ilgili 1263/1847 ve 1269/1853 yıllarında iki hüküm kaydı bulunmaktadır. Bu da anlaşmazlığın uzun süre devam ettiğini, müdahale eden kişilerin haksız olmalarına rağmen müdahalelerini sürdürdüklerini göstermektedir. Belgelere göre, Maksud adlı kişi Dolna Hotula köyünde bulunan çiftliğinin hayvanlarına mahsus kadîmi mera yerlerine bu civarda bulunan Risto, Tasto ve Koço adlı zimmîlerin tapulu arazileri olduğu iddiasıyla ortaya çıkarak ziraat yapmak istediklerinden şikâyetle, bu kişilerin engellenmesini istemiştir. Uygulanan kanuna göre merayı her iki taraf kadîmden beri müştereken kullanmışlarsa Risto ve diğerlerinin müdahalelerinin yasal olduğu, eğer Maksud'un çiftlik hayvanlarına mahsus ise engellenmeleri gerekmektedir.⁶⁸ Bundan altı sene sonra gönderilen diğer bir hükümde de Maksud'un haklı olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Buna rağmen Risto ve arkadaşları iddialarında ısrar ettiklerinden Üsküp ve İvranya'daki idarecilere bu kişilerin müdahalelerinin önlenmesi emredilmiştir.⁶⁹ Bu dava ile ilgili yapılmış olan mahkemede, Maksud'un, anlaşmazlığın olduğu arazinin kendi çiftlik merası olduğunu elindeki tapu ve ödediği vergilere dair kayıtlarla iddiasını ispatlamış olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü çiftlik meralarının diğer meralardan farkı kişilere tapu ile tahsis edilebilen, vergi alınan yerlerden olmasıydı ki Arazi Kanunu'nun 99. maddesinde de bu hususa işaret edilmiştir: "*...bu makûle çiftlik mer'âlarında yalnız mutasarrıfı hayvanâtını ra'y etdirib sâ'irini ra'ydan men' eder ve bunlar bâtapu tasarruf olunub haklarında sâ'ir arâzii mîriye mu'âmelesi olunur ve bu misillü çiftlik mer'âları için 'öşre mu'âdil senevî icâre alınır'*".⁷⁰

Bazı kişilerin ziraat yapma amacıyla köylülerin kullandıkları meralara hayvan sokturmadıkları için meydana gelen anlaşmazlıklara dair olaylar Muştanibçe köyü ile İnegošta, İbşine ve Morayça(?)

66 d. 81/210/72, Evâsıt-ı N. 1269/18-27 Haziran 1853.

67 d. 83/292/163, Evâhir-i Safer 1278/28 Ağustos-5 Eylül 1861.

68 d. 79/284/141, Evâ'il-i Za. 1263/11-20 Ekim 1847.

69 d. 81/77/27-28, Evâhir-i M. 1269/4-13 Kasım 1852.

70 *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 107, 122.

köylerinde meydana gelmiştir. Nevzat Bey, Muştanibçe köyünün meralarını,⁷¹ Abdurrahman, Ali, Yakub ve Mehmed adlı kişiler de İnegošta, İbşine ve Morayça köylerinin müştereken⁷² hayvanlarını otlatmaları meralarını ziraate açmak istemişlerdir. Köylüler devlet makamlarına başvurarak sıkıntılarını dile getirmişlerdir. Bu meselelerle ilgili Divan-ı Hümayun kaleminden bildirilen kanun ve yapılması gereken muameleye dair taşradaki idarecilere hüküm gönderilmiştir. Buna göre meraların alınıp satılamayacağı, ziraate açılmayacağı, yapılacak olan mahkemede anlaşmazlığın olduğu arazi müdahale eden kişilerin tapulu tarlaları ise köylüleri engellemelerinin yasal olduğu, eğer iddialarını ispatlayamazlar ise köylülerin meralar üzerindeki haklarının teslim edilmesi gerektiği bildirilmiştir. 1858'den önce meydana gelen bu olaylarla ilgili belirtilen kanunun Arazi Kanunnamesi'nin yukarıda verilen 97. maddesiyle de uyumlu olduğu görülmektedir.

Çiftlik meralarının köylülere ait mera olduğu iddiasından kaynaklanan olayda Salih, Ahmed ve Şevket'in Karaovakolu köyündeki çiftlik merasına Beşançe köyü ahalisinin hayvanlarını otlatmak üzere sokma girişimleri nedeniyle yaşanmıştır. Konu ile ilgili Salih ve diğerlerinin dilekçesi üzerine yapılacak mahkemede eğer merada kadîmden beri yalnızca Beşançe köyünün hayvanları otlatılmış ise veya Salih, Ahmed ve Şevket'in hayvanlarıyla birlikte müştereken otlatılmışsa köylülerin müdahale etmelerinin kanuna uygun olduğu, eğer bahsedilen kişilerin çiftliklerinin hayvanlarına ait ise köylülerin bu arazide hayvanlarını otlatamayacakları yönünde vilayet ve kaza idarecilerine hüküm gönderilmiştir.⁷³

İvranya kazasında meydana gelmiş olan diğer iki mera meselesi köylülerin meralarına kendi çiftlik meraları olduğu iddiasıyla başlamış olan girişimlerden kaynaklanmıştır. Veslah, İspançova, Kostıç ve Busnik köylerinin meralarına bazı kişiler tarafından yapılmış olan müdahale ve meydana gelen anlaşmazlıkların niteliği aynıdır. İspançova, Kostıç ve Busnik köylerinin kadîmden beri kullandıkları mera yerlerine civardaki bir çiftliğin sahibi olan Hıfzı Bey;⁷⁴ Veslah köyünün mera yerlerine ise Ömer Nazif Bey⁷⁵ adlı kişiler arazilerin kendi çiftliklerinin hayvanlarına mahsus meralar olduğu iddiasıyla köylülerin hayvanlarının meralarda otlatılmasını engellemeye kalkışmışlardır. Bu anlaşmazlıklara dair hükümlerde meralar Ömer Nazif Bey ve Hıfzı Bey'in kadîmden beri kullandıkları tapulu çiftlik meraları ise müdahalelerinin kanuna uygun olduğu,⁷⁶ eğer böyle değil ise bu kişilerin engelleme girişimlerinden men edilmeleri gerektiği yönünde vilayet ve kaza idarecilerine talimat verilmiştir.

Prizrin Kazasında Meydana Gelen Mera Meseleleri

Burada mera anlaşmazlığına dair iki olay tespit edilmiştir. Bunlardan biri Zagraçka Hoça köyünün merasına İzgatoriç köylülerinin,⁷⁷ diğeri de Radomir köyünün merasına Rise(?) ve İslatina köylülerinin⁷⁸ kendilerine ait mera olduğu iddiasıyla hayvanlarını sürmek istemeleri nedeniyle

71 d. 80/106/41, Evâ'il-i B. 1265/23 Mayıs-1 Haziran 1849.

72 d. 81/198/68, Evâ'il-i B. 1269/10-119 Nisan 1853.

73 d. 81/ 585/228, Evâ'il-i R. 1272/11-20 Aralık 1855.

74 d. 79/348/177, Evâhir-i S. 1264/28 Ocak-5 Şubat 1848; BOA. A.MKT.UM. 43.21, L. 1-2, 20 Safer 1267/25 Aralık 1850.

75 d. 81/237/83, Evâsıt-ı S. 1269/4-12 Aralık 1852.

76 bkz. 99. madde, *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 122.

77 d. 79/238/121, Evâhir-i B. 1263/5-14 Temmuz 1847.

78 d. 79/424/218, Evâsıt-ı B. 1264/13-22 Haziran 1848.

meydana gelmiştir. Her iki problem ile ilgili Üsküp ve Prizrin'deki idarecilere aynı içerikte hükümler gönderilmiştir. Eğer İzgatoriç köyü ile Rise ve İslatina köyleri kadîmden beri bu meraları kullanagelmişler ise veya diğer köylerle müştereken mutasarrıflar ise meraları kullanabilecekleri, eğer böyle değil ise hayvanlarını meralara sokamayacaklarına dair taşradaki idarecilere bilgi verilmiştir.

Ranilok Köyünde Meydana Gelen Mera Meseleleri

1262/1846 ve 1263/1847 tarihli iki hüküm Ranilok köyünden Numan adlı kişinin çiftlik meraları hakkındadır. 1846 tarihli belgede bu köy Üsküp'e bağlı Priştine sancağının İzmirlik kazasına bağlı iken, bir sene sonraki, 1847 tarihli başka bir belgede de Gilan kazasına bağlı bir köydür. Bu nedenle başlık olarak kaza değil, köy ismi tercih edilmiştir.

Ranilok köyündeki mera anlaşmazlığı hakkındaki olayda köy halkından Numan'ın köyde bulunan “*çiftliğinin hayvanlarına mahsûs ve müstakil kadîmi mera yerlerinden*” köy halkının da faydalanmak istemesi üzerine yaşanmıştır. Daha önce mahallinde yapılmış olan mahkemede köylüler müdahaleden men edilmiş olmalarına karşın hayvanlarını merada otlatma hususunda ısrar etmektedirler. Bunun üzerine Numan devlet makamlarına müracaat etmiştir. Numan'ın meseleyi anlattığı ve şikâyetle bulunduğu dilekçesi üzerine taşradaki idarecilere hitaben yazılan hükümde mesele ile ilgili yeni bir mahkeme yapılması, eğer köylüler kadîmden beri hayvanlarını ilgili merada otlatagelmişlerse veya Numan Bey ile ortaklaşa kullanmışlarsa meradan faydalanmak istemelerinde haklı oldukları, eğer böyle bir durum olduğunu ispatlayamazlar ise merayı kullanmaktan men edilmeleri gerektiği izah edilmiştir.⁷⁹

Bundan bir sene sonra yazılmış olan diğer hükümde Numan'ın çiftlik merasının Estapo Botuçan ve diğer birkaç zimmînin ziraat amacıyla tarla yapılmak istendiği görülmektedir. Ayrıca bu belgeden çiftlik merasının Ranilok köyü ile ortak kullanıldığı, yani bir önceki belgede söz edilen davada köylülerin haklı olduklarına karar verildiği anlaşılmaktadır: “*Priştine kazâsına tâbi 'Ranilok karyesi toprağında vâki mer'a yerlerinde Numân nâm kimesnenin mutasarrıf olduğu çiftliği hayvanâtı karye-i mezbûre ahâlisinin koyun ve sâ'ir davarlarıyla kadîmü'l-eyyâmdanberü müşâ' ü müşterek ra'y olunarak otundan ve suyundan intifâ' idegelürler iken...*”

Estapo ve arkadaşlarının Ranilok köyündeki meranın bazı kısımlarını satın aldıklarını iddia ederek ziraat yapmak istemelerini kabul etmeyen Numan Bey ve köylüler divana müracaat etmiş ve meralarına yapılan bu müdahalenin önlenmesini istemişlerdir. Üsküp eyaleti ve Priştine kazası idarecilerine gönderilen hükümde eğer meralar kadîmden beri tapulu olup ziraat yapılan yerlerden ise “*müdâhale eylemeleri hasbe'l-kânûn yolunda olub*” eğer böyle değil de “*...mersûmlar ol mer'a yerlerinin ba'zı mahallerini satun alarak söküüb zirâ'at ideceğiz deyü müdâhale*” etmişler ise “*bu makûle mer'a yerleri alınub ve satılmak ve tapu ile virilüb sökülüb sonradan zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn olduğundan men' ü def'-i birle ol mer'a yerlerinde kadîmisi üzre çiftlik-i merkûme hayvanâtıyla karye-i mezbûre ahâlisinin hayvanâtı müşâ' ü müşterek ra'y itdirilmek muvâfık kânûn idüğü*” belirtilerek gerekenin yerine getirilmesi talimatı verilmiştir.⁸⁰ Arazi Kanunu'ndan önce meydana gelen bu olaylarda alınan kararlara bakıldığında kanunun 97 ve 99. maddeleri uyumlu oldukları anlaşılmaktadır.⁸¹

79 d. 79/66/33-34, Evâhir-i B. 1262/15-24 Temmuz 1846.

80 d. 79/151/76, Evâhir-i M. 1263/9-18 Ocak 1847; BOA. A.DVN. 21.59, 23 Muharrem 1263/11 Ocak 1847.

81 *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*, s. 107, 122.

Sonuç

Bu çalışmada Tanzimat döneminde, Arazi Kanunnamesi'nin uygulanmaya başlamasından önce ve sonra Üsküp ve Prizrin'de meydana gelen mera, yaylak ve kışlak meseleleri incelenmiştir.

Başlıca kaynak olarak kullanılan Ahkâm Defterlerindeki kayıtlara ve Osmanlı Arşivi'ndeki diğer belgelere bakıldığında, söz konusu arazilerin kullanımından kaynaklanan problemlerin bu arazilere yönelik çeşitli müdahalelerden kaynaklandığı görülmektedir. Belgelerde, bu müdahalelerden genellikle ayrıntılı bir şekilde bahsedilmemiştir. Bununla birlikte köylülerin veya bazı şahısların devlet makamlarına yaptıkları şikâyetlerinden, taşradaki idarecilere gönderilen hükümlerdeki ve diğer belgelerdeki verilerden yola çıkarak bu müdahalelerin genellikle hayvanlarını bir başkasının merasına sokarak otlatmak, ziraat yaparak meraları tarla haline getirmeye kalkışmak ve meraların özel mülk olduğu iddiasıyla köylülerin hayvanlarını otlatmalarını engellemeye girişmek şeklinde olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenlerden dolayı mağdur olduklarını belirtenler dilekçelerle devlet makamlarına başvurmuşlardır. Devlet, bu noktada şikâyetçi olan tarafın haklı olup olmadığının belirlenmesi noktası üzerinde titizlikle durmuş ve meselelerin mutlaka mahkeme yoluyla halledilmesini taşradaki idarecilere bildirmiştir. Ayrıca devletin, hem Kanundan önce, hem de sonraki uygulamalarında, meralar üzerinde tasarruf hakkı olmayanların, özellikle de ziraat yapmak isteyenlerin engellenmesi gerektiği yönündeki telkinleri ile de bu arazilerin korunmasına yönelik önlemlerin alınmasına yönelik gösterdiği çabası dikkatlerden kaçmamaktadır.

1274/1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nin yürürlüğe girdiği tarihlerden önce meydana gelmiş olan mera meselelerinin çözümünde uygulanması gereken kanun taşraya gönderilen hüküm ve diğer bazı belgelere ayrıntılı bir şekilde yazılarak, bir anlamda idarecilerin izleyecekleri yöntem de belirtilmiştir. Aynı şekilde Kanunun yürürlüğe girişinden sonra meydana gelen anlaşmazlıkların çözülmesi hususunda da ilgili kanunun maddesi yazılmıştır. Böylece mera, yaylak ve kışlaklar ile ilgili yaşanan problemlerin çözümünde Arazi Kanunnamesi'nden önceki uygulamalar hakkında belgelerdeki veriler yardımıyla fikir edinebilmekteyiz. Belgelerdeki bütün kararlar Arazi Kanunu'nun mera, yaylak ve kışlaklar ile ilgili maddeleri ile birlikte incelendiğinde, yeni kanunun maddelerinin önceki uygulamaların esas alınarak hazırlandığı, 1858 yılından sonraki mera meselelerinde bu kanunun uygulandığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Belgeler

A.MKT.UM. 314.64; 43.21.

MVL. 999.27; 465.58; 454.4; 413.46; 523.104; 526.124; 539.127; 539.87; 540.136; 544.13; 543.10; 532.124; 880.3; 1025.76.

A.DVN. 18.88

ŞD. 297.13

İ.ŞD. 65.3846

A.MKT.DV. 198-98

ML.EEM. 140.90

HR.MKT. 574.29

ŞD. 2084.1

Meclis-i Vâlâ Defterleri (Rumeli)

MVL.d. 536, No: 916.

Ayniyat Defterleri (Üsküp, Manastır, Prizrin)

AYN.d. 846, No: 117; No: 236; No: 78

AYN.d. 845, No: 20

Ahkâm Defterleri (Rumeli)

AHK.d. 78, Hüküm: 219, 238, 300, 336.

AHK.d. 79, Hüküm: 24, 47, 49, 66, 77, 119, 151, 238, 284, 341, 348, 365, 418, 424.

AHK.d. 80, Hüküm: 71, 106, 132, 409, 534, 540, 600, 604, 652, 653, 654, 699.

AHK.d. 81, Hüküm: 77, 198, 210, 237, 471, 585.

AHK.d. 82, Hüküm: 122.

AHK.d. 83, Hüküm: 292.

AHK.d. 85, Hüküm: 58, 152.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akgün, M. Zerrin, “Mer‘a, Yaylak ve Kışlaklar”, *Türk Hukuku ve Toplumunu Üzerine İncelemeler*, Editörler: Adnan Güriz, Peter Benedict, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1974, s. 295-363.

Aykonu, Mustafa Sadrettin, *Türk Hukuk Tatbikatında Mer‘a, Yaylak ve Kışlaklar I, Adalet Dergisi*, Sayı 1, Yıl 1962, s. 49-57.

Berki, Şakir, *Toprak Hukuku*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1957.

Coşkun, Aynur Aydın, Şentürk, Birben, Gökçe Üstüner, “Hukuksal Açıdan Yayla Kavramı ve Yapılaşma Usul ve Esasları”, *Yargıtay Dergisi*, Cilt 33, Sayı 4, Ekim 2007, s. 521-552.

Çaçan, E. ve Yüksel, A., “Çayır ve Meraların Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Etkisi”, *ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, Bildiriler Kitabı*, 28-30 Eylül 2016, Muş 2016, s. 521-531.

Günay, Hacı Mehmet, “Metrûk”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, TDV, Ankara 2004, s. 416-417.

Güneş, Yusuf, Üstüner Birben, “1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi Üzerine Bir Tartışma”, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Aralık 2012, s. 58-70.

Halil, Cin, *Türk Hukukunda Mer‘a, Yaylak ve Kışlaklar*, Turhan Kitabevi, Ankara 1980.

Kapan, Gazi, “Mera Kanunu ve Getirdikleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1998, s. 49-63.

Karayalçın, Yaşar, “Kanunlarımız, Doktrin ve Uygulama Açısından Mer‘a ve Yaylaklar, «Emval-i Metrûke»”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, 1975, s. 41-70.

Kenanoğlu, M. Macit, “1858 Arazi Kanunnamesi ve Uygulanması”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 1, 2006 (Bahar), s. 107-138.

Şakıyan, İ. Ruhi, *Türk Mera Hukuku*, Yeni Matbaa, Isparta 1971.

Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

Uluocak, Nihat, “Mera ve Mera Amenajmanı ile İlgili Kavramlar ve Bazı Önemli Terimler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt XXV, Sayı I, Yıl 1975, s. 147-168.